

Nr 5.

Ankom till riksdagens kansli den 8 februari 1936 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckt motion rörande understöd från allmänna arvsfonden.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 18, vilken behandlats av första lagutskottet, har fröken *Wellin* m. fl. hemställt, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning, huruvida medel från allmänna arvsfonden kunna utgå till semesterhjälp åt behövande mödrar med minderåriga barn, samt för riksdagen framlägga härav eventuellt föranledda förslag.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande, får utskottet, i den mån redogörelse för desamma ej lämnas här nedan, hänvisa till motionen.

Allmänna arvsfonden skapades i samband med införandet av den nya arvs- lagstiftningen. Genom denna lagstiftning blevo — på sätt närmare framgår av hithörande bestämmelser i lagen den 8 juni 1928 om arv, vilken lag trädde i kraft den 1 januari 1929 — kusiner och avlägsnare skyldemän uteslutna från arvsrätt. Finnes ej närmare skyldeman, skall, jämlikt stadgande i 5 kap. 1 § nämnda lag, arvet tillfalla »en fond, benämnd allmänna arvsfonden».

De närmare bestämmelserna om fondens ändamål och förvaltning m. m. återfinnas i en särskild lag den 8 juni 1928 om allmänna arvsfonden, vilken lag likaledes trädde i kraft den 1 januari 1929. Enligt 1 § i denna lag skall den egendom, som i arv tillfaller fonden, så ock egendom, som må tillfalla fonden genom gåva eller testamente, utan sammanblandning med andra medel förvaltas av statskontoret såsom en särskild fond »för främjande av barns och ungdoms vård och fostran». I samma lagrum stadgas vidare, att av medel, som under ett räkenskapsår influtit, en tredjedel skall vid årets utgång läggas till fonden samt att återstoden skall jämte årets avkastning från och med nästföljande år vara tillgänglig för utdelning. I 2 § givas bestämmelser om meddelande av understöd ur fonden. Enligt dessa bestämmelser skall understöd utdelas av Konungen, därvid skall iakttagas, att understöd ej må lämnas för åtgärd, vars bekostande åligger stat eller kommun. Härjämte meddelas föreskrift om att tillgängliga medel må, såvitt omständigheterna därtill föranleda, läggas till fonden.

I det förslag till lag om allmänna arvsfonden, som år 1925 avgavs av lagberedningen i samband med dess förslag till lag om arv, föreslogs, att fonden skulle användas »för understöd av åtgärder till främjande av samhällets barnavård» samt att för utdelning tillgängliga medel i första hand skulle tilldelas kommuner eller landsting, som ville för barns vård och uppfostran inrätta anstalter, vilkas bekostande icke enligt lag ålåge kommunen eller landstinget. Därest ansökan från kommun eller landsting ej förelåge eller sådan ansökan prövades icke kunna bifallas, skulle tillgängliga medel kunna tilldelas förening eller stiftelse, vilkens verksamhet finge anses vara till gagn för samhällets barnavård. I sin motivering till de sålunda föreslagna bestämmelserna, vilka anknöto till lagen den 6 juni 1924 om samhällets barnavård, erinrade lagberedningen om att nämnda lag i 5 kap. innehölle bestämmelser om anstalter för barnens vård och uppfostran och att dessa anstalter utgjordes av barnhem och skyddshem. Lagberedningen framhöll vidare, hurusom upprättandet av de senare anstalterna, vilka avsåge beredande av uppfostran åt vanartade barn, gjorts obligatoriskt för varje landstingsområde samt för varje stad, som ej deltog i landsting, medan i fråga om barnhemmen — vilka utgjordes av dels för stadigvarande vård och uppfostran av barn avsedda anstalter, som icke vore att hänföra till skyddshem eller allmän uppfostringsanstalt, och dels s. k. upptagningshem, d. v. s. anstalter för tillfällig vård och observation av barn eller för vård av späda barn och deras mödrar — icke föreskrivits någon motsvarande skyldighet utan överlämnats åt kommunerna och landstingen att i samarbete med den enskilda offervilligheten förfara allteftersom förhållandena krävde. Med hänsyn härtill och då enligt ett vid ifrågavarande tidpunkt på Kungl. Maj:ts prövning beroende förslag till omorganisation av allmänna barnhusets verksamhet barnhuset skulle äga stödja upprättandet av barnhem huvudsakligen genom bidrag till driftkostnaderna, borde enligt lagberedningens mening härtill komma bidrag från arvsfonden till anläggningar av sådana hem; härigenom skulle en avsevärd ekonomisk hjälp kunna bringas kommunerna i deras strävanden för den samhälleliga barnavården.

Vid den sedermera av lagrådet företagna granskningen av lagberedningens ifrågavarande förslag gjordes icke någon anmärkning mot detsamma, såvitt avsåg reglerna för arvsfondens användning.

I de yttranden, som härefter avgåvos över förslaget av direktionen för allmänna barnhuset och av statens inspektör för fattigvård och barnavård, gjordes gällande, att fondens ändamål enligt förslaget vore alltför begränsat. Bestämmelserna om arvsmedlens användning borde enligt den senares mening erhålla en formulering, som möjliggjorde, att medel kunde erhållas till alla sådana åtgärder till barns och ungdoms välfärd, som avsåges i 2 § 2 mom. av lagen om samhällets barnavård och som sålunda ej enligt lag ålåge kommuner eller landsting. Härigenom skulle understöd kunna lämnas ej allenast åt barnhem och anstalter till stöd för hemuppfostran — till vilka finge räknas barnkrubbor, barnträdgårdar, arbetsstugor, barnavärn etc. — utan även

exempelvis till barnavårdscentraler, anordningar för undervisning i barnavård samt andra åtgärder, som kunde finnas ändamålsenliga.

I samband med anmälan i statsrådet av lagrådets yttrande anförde dåvarande departementschefen, statsrådet Thyrén, bland annat: Allmänna arvsfondens uppgift skulle vara att främja sådana allmännyttiga ändamål, som regelmässigt tillgodosåges icke genom anslag av allmänna medel utan på den privata offervillighetens väg. Lagberedningen hade föreslagit, att fondens egendom skulle användas för understöd av åtgärder till främjande av samhällets barnavård. I detta avseende hade departementschefen icke kunnat helt ansluta sig till beredningens uppfattning. I det förslag departementschefen nu framlade hade därför ändamålet för fonden angivits på ett i viss mån avvikande sätt. — Efter en redogörelse för innehållet i de av direktionen för allmänna barnhuset och av statens inspektör för fattigvård och barnavård avgivna yttrandena anförde departementschefen vidare: Av dessa uttalanden, vilka gjorts efter det lagrådets yttrande avgivits, framginge, att behovet av att inrätta nya barnhem och upptagningshem för ändamål, som avsåges i lagen om samhällets barnavård, vore vida mindre än man tidigare haft anledning antaga. Vid sådant förhållande syntes det vara väl grundat att giva bestämmelsen om användandet av arvsfondens medel en mera vidsträckt avfattning än den föreslagna. På sätt statens inspektör för fattigvård och barnavård yttrat, borde understöd ur fonden lämpligen kunna utgå till alla sådana åtgärder till barns och ungdoms välfärd, som avsåges i lagen om samhällets barnavård. Vidare syntes — särskilt om det skulle visa sig att avsevärda belopp komme att inflyta till fonden — hinder icke böra möta mot användande av fondens medel till sådana åtgärder för befrämjande av barns och ungdoms fostran, som icke fölle inom den sociala barnavården, exempelvis till utdelande av studiebidrag. I enlighet med vad sålunda anförts, hade i lagtexten fondens ändamål angivits vara att främja barns och ungdoms vård och fostran. Därjämte hade föreslagits, att understöd ej finge lämnas för åtgärd, vars bekostande enligt lag ålåge stat och kommun, vari då inbegreps jämväl landsting.

Det för riksdagen år 1928 framlagda lagförslaget hade i vad angår fondens ändamål samma lydelse som den nu gällande lagen.

Första lagutskottet, som behandlade propositionen, yttrade i sitt utlåtande, nr 21, angående ändamålet för fonden bland annat följande:

Det föreslagna syftet med fonden ansåge utskottet vara synnerligen behjärtansvärt. Och då det här vore fråga om arvlåtare, som saknade egna barn, vore det enligt utskottets mening en riktig tanke, att då dessa efterlämnade blott avlägsnare skyldemän deras kvarlåtenskap tillfölle sådana barn, som saknade möjlighet att erhålla det handtag, arvet utgjorde för den yngre generationen. Arvsfonden komme härigenom att i sin mån befrämja arvets viktigaste sociala funktion, nämligen att sörja för det uppväxande släktet och underlätta för detta att fylla sin framtida uppgift till samhällets bästa. — Det kunde emellertid ifrågasättas, om ej även andra ändamål borde tillgodoses ur fonden. Särskilt vore det enligt utskottets mening önskligt, om genom bidrag ur fonden en väl behövlig hjälp kunde beredas behövande kroniskt sjuka och ålderstigna.

Utskottet föreslog med anledning av det sålunda sagda en utvidgning av fondens ändamål till att omfatta även sistnämnda syften. Genom en sådan utvidgning av Kungl. Maj:ts valfrihet skulle enligt utskottets förmenande även vinnas större säkerhet för att allenast verkligt tvingande behov komme att tillgodoses.

I en vid utlåtandet fogad reservation yrkade fyra ledamöter av utskottet bifall till Kungl. Maj:ts förslag i denna del. Till stöd för sin hemställan anförde reservanterna följande:

Vad anginge det föreslagna syftet med fonden — främjande av barns och ungdoms vård och fostran — ansåge reservanterna, lika med utskottet, det vara en riktig tanke, att då det här vore fråga om arvlåtare, som saknade egna barn, kvarlåtenskaperna skulle, när arvsberättigade skyldemän ej funnes, komma sådana barn till godo, vilka ej hade någon utsikt att genom ett arv erhålla hjälp till sin uppfostran och utbildning. De successionsrättsliga synpunkter, som låge till grund för tillskapandet av fonden, motiverade också väl en dylik användning av fondens medel. Med dessa synpunkter vore det emellertid ej väl förenligt att, på sätt utskottet föreslagit, understöd ur fonden skulle redan från början utgå jämväl för vård av kroniskt sjuka och ålderstigna. Ett dylikt syfte finge visserligen i och för sig anses synnerligen behjärtansvärt och stode också i överensstämmelse med de ej sällan förekommande testamentena till åldringar och sjuka. Att arvets viktigaste uppgift vore att sörja för det uppväxande släktet, syntes emellertid ej kunna förnekas, och torde därför det allmännas arvsmedel ej böra anslås till ett ändamål, som ej tillgodosåge den yngre generationen. Skulle det emellertid i en framtid visa sig, att fonden komme att växa till en sådan storlek, att även andra syften än de i propositionen föreslagna lämpligen borde tillgodoses ur fonden, torde nämnda av utskottet föreslagna syfte böra i första hand komma i åtanke.

Riksdagen biföll reservationen.

I en vid 1931 års riksdag inom andra kammaren väckt motion, nr 45, hemställde herr Pehrsson i Göteborg, att riksdagen ville besluta, att allmänna arvsfondens medel finge användas till främjande av barns och ungdoms vård och fostran även genom understöd åt barnrika familjer. I anledning av denna motion, vilken icke föranledde till någon riksdagens åtgärd, uttalade första lagutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande, nr 10, att då lagens ord »främjande av barns och ungdoms vård och fostran» icke uteslöte att dylik hjälp lämnades jämväl inom hemmet, redan med gällande bestämmelser möjlighet funnes att med hänsyn till fondens ställning i skälig mån tillgodose det i motionen angivna syftet.

Användningen av allmänna arvsfondens medel har varit föremål för riksdagens revisorers uppmärksamhet vid den år 1935 av dem verkställda granskning. Utskottet får härutinnan hänvisa till den redogörelse över fondens användning, som lämnas i revisorernas berättelse (sid. 25—37). I redogörelsen finnes intagen en sammanställning över fördelningen av de ur fonden utdelade medlen, så lydande:

Budgetår	Bidrag till barnhem		Bidrag till anstalter till stöd för hemuppföstran		Bidrag till diverse institutioner		Understöd till barnrika familjer		Studiebidrag		Summa	
	Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.	
1930/1931.....	69,600	—	2,000	12,000	8,685	—	92,285	—				
1931/1932.....	153,817	89	61,000	38,200	56,650	2,445	312,112	89				
1932/1933.....	294,450	—	45,400	119,030	85,680	10,750	555,310	—				
1933/1934.....	243,240	—	133,300	44,347	41,440	19,015	481,342	—				
1934/1935.....	204,390	—	139,700	99,300	600	23,750	467,740	—				
Summa	965,497	89	381,400	312,877	193,055	55,960	1,908,789	89				

I anslutning till redogörelsen göra revisorerna följande uttalande:

Av de ur allmänna arvsfonden intill utgången av budgetåret 1934/1935 utdelade medlen, tillhoppa uppgående till 1,908,789 kronor, har, såsom den nu lämnade redogörelsen rörande fondens användning utvisar, den ojämförligt största delen eller icke mindre än 1,659,774 kronor utgått till institutioner av olika slag. Återstoden, som alltså belöper sig till allenast 249,015 kronor, fördelar sig med 193,055 kronor å understöd till barnrika familjer och 55,960 kronor å studiebidrag, dock att av sist angivna belopp 19,000 kronor avse bidrag till tvenne skolor, som kostnadsfritt eller mot låg avgift mottagit medellösa men studiebegåvade lärjungar. Ifråga om understöden till barnrika familjer är att märka, att dylika understöd på ett undantag när icke utdelats under det sistförflutna budgetåret, medan studiebidragen, vilka huvudsakligen utgått för studier vid allmänna läroverk och liknande läroanstalter, men även i icke få fall beviljats för praktisk utbildning av olika slag m. m., synas vara på väg att få en ökad betydelse.

Bland de olika institutioner, som tilldelats medel ur allmänna arvsfonden, hava barnhemmen kommit att intaga främsta platsen med en sammanlagd bidragssumma av 965,497 kronor, varav belöper 55,720 kronor å tolv barnhem för stadigvarande vård, 538,027 kronor å tjugufått upptagningshem för äldre barn och 371,750 kronor å tjugutre upptagningshem för vård av späda barn med eller utan mödrar. Till anstalter till stöd för hemuppföstran, d. v. s. barnavårdscentraler, barnkrubbor, barnträdgårdar och sommarkolonier, har utgått tillhoppa 381,400 kronor samt till andra för barns och ungdoms vård och fostran i skilda hänseenden verksamma institutioner sammanlagt 312,877 kronor. Beträffande barnhemmen gäller, att särskilt bidragen till såväl upptagningshem för äldre barn som spädbarnshem i stor utsträckning avsett anstalter med ett helt län såsom verksamhetsområde och således kommit att i lika mån gagna alla där behövande barn. I fråga om samtliga bidrag till institutioner kan sägas, att de praktiskt sett undantagslöst haft karaktären av engångsbidrag och alltså ej beviljats för täckande av driftkostnader och dylikt.

Av den framlagda utredningen framgår, att den med arvsfondmedel bedrivna understödsverksamheten på grund av det jämförelsevis rikliga tillflödet av medel till fonden kommit att erhålla en betydande omfattning. Med hänsyn härtill och då nu så lång tid som i det närmaste sju år förflutit, sedan fonden inrättades, hava revisorerna funnit resultatet av den av revisorerna föranstaltade utredningen angående fondens utveckling och de ur densamma utdelade medlens användning lämpligen böra bringas till riksdagens kännedom.

Enligt vad utskottet inhämtat har sedan utgången av budgetåret 1934/1935 icke i något fall ur fonden utdelats understöd till barnrika familjer.

I nu förevarande motion anföres, bland annat:

Åtgärder, som ha till syfte att bevara mödrarna friska och arbetsdugliga, måste anses syfta till »främjande av barns och ungdoms vård och fostran». I de mindre bemedlade hemmen, där minderåriga barn finnas, vilas en tung arbetsbörda på mödrarna. De dagliga plikterna måste fullgöras även om krafterna minskas. Vad som då behöves är en vilopaus för återhämtning av krafter och arbetsförmåga, en tids semester. Utan hjälp utifrån kan modern ej lämna hem och barn för att få en än så välbehövlig vila, om hemmet har en svag ekonomi. Semesterhjälp i sådana fall åt mödrar med minderåriga barn vore en åtgärd i full överensstämmelse med arvsfondens syftemål.

Utskottet.

Såsom av utskottets redogörelse framgår har allmänna arvsfonden enligt de för densamma gällande lagbestämmelserna till ändamål att främja barns och ungdoms vård och fostran. Nämda syfte uppnås icke blott genom mera direkta åtgärder, såsom bidrag till barnhem och studiebidrag, utan även genom mera indirekta sådana, såsom bidrag till anstalter till stöd för hemuppföstran, d. v. s. barnavårdscentraler, barnkrubbor, barnträdgårdar och sommarkolonier. Till det senare slaget av föranstaltningar anser utskottet, i likhet med motionärerna, även böra hänföras åtgärder som avse att bibehålla mödrarna vid kroppslig och andlig hälsa samt därigenom sätta dem i stånd att på ett tillfyllestgörande sätt utföra sin fostrargärning i hemmet. Att bereda någon tids vila åt en arbetstyngd moder finner därför utskottet i många fall vara ett lämpligt sätt att förverkliga det av lagen angivna syftet med allmänna arvsfonden. Skulle emellertid, mot utskottets sålunda uttalade förmodan, ordalydelsen av lagen om allmänna arvsfonden anses lägga hinder i vägen för användande av fondens medel till dylik semesterhjälp, torde en lagändring böra komma till stånd.

På grund härav får utskottet hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte vid utdelande av understöd ur allmänna arvsfonden även beakta behovet av semesterhjälp åt behövande mödrar med minderåriga barn eller, därest Kungl. Maj:t icke finner nämnda behov kunna tillgodoses med gällande avfattning av bestämmelserna i lagen om allmänna arvsfonden, låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lagändring i sådant syfte.

Stockholm den 8 februari 1936.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Åkerman, Anderson* i Hägelåkra, *Klefbeck, Löfgren, Norling**, *Ekströmer, Henriksson* och *Verner Andersson*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist, Nilsson* i Antnäs* och *Hedlund* i Östersund, fru *Östlund*, fröken *Wellin* samt herrar *Lindberg* i Umeå, *Johansson* i Bro* och *Björling*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Klefbeck, Löfgren, Lindqvist* och *Lindberg* i Umeå, vilka anfört:

»Det med motionen avsedda syftet finna vi synnerligen behjärtansvärt. Emellertid bör detsamma tillgodoses på annat sätt än med allmänna arvsfondens medel. Arvsfondens användning måste enligt vårt förmenande klart och tydligt begränsas till det ändamål, för vilket fonden tillskapades. Så har också hittills skett. Att, på sätt motionärerna ifrågasatt, utvidga användningsområdet härutöver torde, åtminstone så länge fonden icke nått en betydligt större omfattning än nu är fallet, icke böra ifrågakomma.

På grund av det anförda få vi hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»